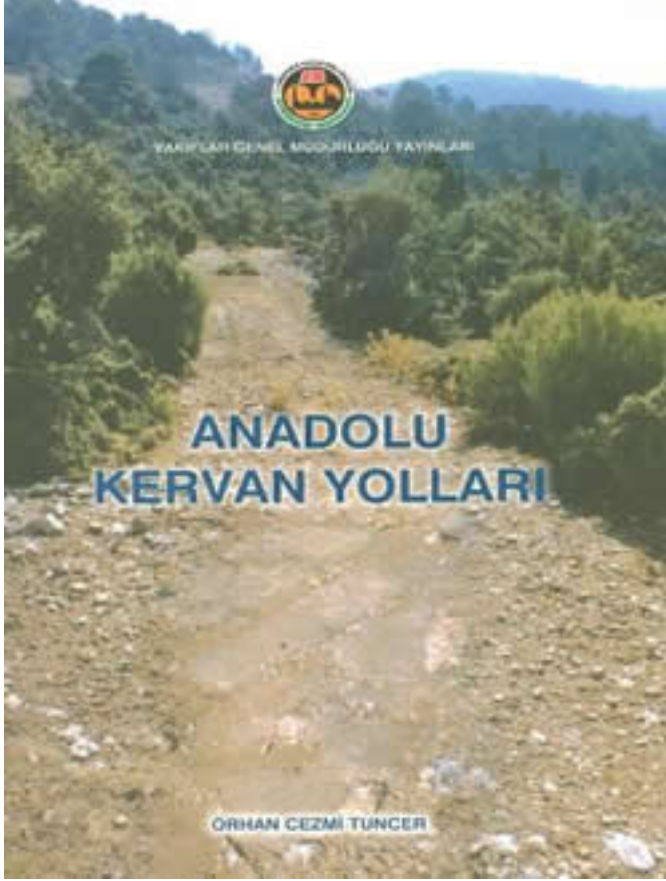

"HANLAR VE ANADOLU KERVAN YOLLARI"

Prof. Dr. Orhan Cezmi Tuncer

Küçük Asya, tarih boyu Asya'ya Avrupa'ya bağlayan bir ana yoldur.

Tarihte **yollar** ve **konaklama yapıları** devletin egemenliğinin birer aracı olarak kullanılıyor. Anadolu'da kervansaraylar ve kervan yolları devletin himayesinde gelişmiştir. Ticaret, güvenlik, ulaşım, istihbarat ve yönetim için **jeostratejik** öneme sahip olmuşlardır. Bu konaklama yapıları ve tarihi yollar hakkında son zamanlarda ilgi artmıştır.

Konuyla ilgili ilk dikkate değer çalışma **M. Kemal Özergin**'in 1959 yılında Anadolu Selçukluları Çağı'nda Anadolu Yolları adıyla yaptığı doktora tezidir. Ayrıca Özergin'in Tarih Dergisi'nde 1965 yılında yayınladığı "**Anadolu'da**

Selçuklu Kervansarayları

" başlıklı makalesi bu konuda rehber niteliğindedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığının **Prof. Dr. Hakkı Acun** editörlüğünde hazırladığı, '**Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları**

' adlı eserde (2007) Anadolu'daki Selçuklu kervansarayları tüm yönleriyle ele alınmaya

çalışılmıştır. Kitap 26 bilim adamının katkısıyla, tipolojilerine ve önemlerine göre seçilmiş 23 kervansarayın hikâyesini kapsamaktadır. Kervansaray seçiminde yol güzergâhları dikkate alınmakla birlikte eserin odaklandığı konu yollar değil, eserlerdir.

Kervansaray yollarını doğrudan inceleyen eseri, **Prof. Dr. Orhan Cezmi Tuncer**, yılların birikimi ile ‘

Anadolu

Kervan Yolları

’ adıyla 2007 yılında yayınlamıştır. Tuncer, yollar konusunda şimdiye kadar yapılan çalışmalarını incelemenin yanı sıra, kendi çabasıyla elde ettiği bilgileri ortaya koymuştur. Dolayısıyla Anadolu’da kervansaray ve hanları birbirine bağlayan yollar hakkında ilk defa etraflı bir eser ortaya çıkmıştır.

Tarihi yollar Anadolu’da Türkleri anlamanın da yollarından birisidir. İpek yolunu takip ederek Anadolu’ya ulaşan Türkler, burada kurdukları medeniyeti hem geldikleri kültürün birikimini, hem de karşılaştıkları kültürlerin birikimini kullanarak geliştirmişlerdir. Tarihte devamlılığı yollarda ve yeni oluşturulan kültürel eserlerde somut olarak görmek mümkündür. Türklerin ortaçağda Anadolu’da Selçuklu Devleti olarak egemen olmaları ve medeniyet yaratmaları bu kültür yolunun bir sonucudur.

İç Asya’ya sığmayıp Asya’nın diğer bölümlerine yayılmaları ve özellikle batıya yönelmeleri Türklere yeni medeniyet kapıları açmıştır. Küçük Asya olarak da adlandırılan Anadolu topraklarında kurulan sadece siyasi hâkimiyet değil, kendine özgü yeni bir medeniyettir. Kendi kültür mührünü taşıyan medreseleri, külliyesi, camileri, şifahaneleri, han ve hamamları, kervansarayları, mezar ve kümbetleri, Selçuklu Türkleri’nin insanlığa sundukları muhteşem bir mirastır. Bu miras bugün de ihtişamını ve özgünlüğünü korumaktadır.

‘Anadolu Kervan Yolları’ kitabının yazarı Orhan Cezmi Tuncer, Selçuklu mirasının özellikle mimari eserlerini çözmeye kendini adanmıştır. Bir Selçuklu kenti olan Diyarbakır doğumlu olması ve uzun süre burada çalışması sonucu bölgedeki eserleri mimarlık tarihçisi gözüyle yakından tanıma ve inceleme fırsatı bulmuştur. Selçuklu eserlerinin özellikle tarihi ipek yolu güzergâhlarında yoğunlaşması “kervan yolu” konusuna ilgiyi artırmıştır. Çünkü ortaya çıkan eserler Anadolu’da tesadüfen yapılmış değildir. Yollar aynı zamanda tarihin yapılmasında önemli yapı taşlarıdır. Tarihteki önemli seferler bu tarihi yol güzergâhlarına bağlı olarak yapılmıştır. Yazar yol konusunu bu bütünlük içinde ele almaktadır.

Selçuklu’da yollar Anadolu’nun Türkleştirilmesi ve burada egemenliğin sağlanması bakımından son derece önemli kabul edilmiştir. Tarihi yollar sayesinde Anadolu içlerine doğru yayılan Türkler, adeta bir harabe durumundaki bu topraklarda bir taraftan güvenliği sağlamış, bir taraftan da hızlı bir imara girişmişlerdir. Bugün hala varlıklarını sürdürmekte olan kervansaraylar

ve diğ er mimari eserlerin büyük çoğunluğu bu dönemin ürünüdür. Tuncer bu bağlamda kervansarayları birbirine bağlayan yolları incelemiştir.

Eser üç bölümden meydana gelmiştir. I. Bölüm'de önce konuyla ilgili çalışmalar hakkında bilgi verilmektedir. Sonra da eskiden beri kullanılan yollar ve Osmanlı döneminde çeşitli seferlerde kullanılan yollar hakkında detaylı bilgiye yer verilmektedir. Kervansarayların ve hanların yapılmaya başladığı dönem Türklerin Anadolu'ya yerleşme, egemen olma ve yönetme girişiminin ilk yıllarıdır. Anadolu zaten dünyanın en eski ticaret yollarının geçtiği bir alandır. Bu alanın zapt edilmesi aynı zamanda bu ticaretten pay almayı ve zenginleşmeyi sağlayacaktır. Anadolu Selçukluları bunun farkında olarak stratejik adımlar atarlar. Eski yolları onarırlar, yeni yollar açarlar ve adeta ülkeyi yol ağıyla donatırlar. Bu yollarda rahat ve güvenli ulaşım için tedbirler alırlar. Mesela bu dönemde gezgin İbn Said'e göre Kayseri – Sivas yolunda 20 han vardır. (sayfa: 14)

Selçuklular zamanında han ve kervansaray yapımı Anadolu'da egemenliğin ve yol güvenliğinin sağlanması amacıyla artmıştır. Anadolu'dan geçen ticareti kontrol altına alabilmek ve tüccarlara güvenlik garantisi verebilmek için Selçuklu hükümdarları tarafından çok yönlü kervansaraylar yaptırılmıştır. Bu kervansaraylar Prof. Dr. Hakkı Acun'a göre bugünün beş yıldızlı otelleri gibidir. Kervansarayların yoğunluk kazandığı bölge Konya ve civarıdır. Konya, Alanya üzerinden Antalya'ya, Karaman üzerinden Adana'ya, Aksaray – Kayseri üzerinden Sivas'a, Akşehir – Eskişehir üzerinden İstanbul'a bağlanan bir merkez konumundadır. Tuncer'e göre han ve kervansaray yapımı, ana yollarda hemen hemen Anadolu Selçukluları'na özgü bir üründür. Beylikler döneminde daha ziyade kent içi hanların yapımı tercih edilmiştir. Han ve kervansaraylar bu dönemin yüksek kültürünün en önemli göstergelerinden birisidir.

Han ve kervansarayların kendi dönemlerinde üstlendikleri görevler yapılaş tarzlarını da belirlemiştir. Buna göre han ve kervansaray gelip giden yolcuları karşılayabilmeli, yatakhane, aşhane, kiler, depo, ahır, samanlık, mescit, hamam, şadırvan, hastane, eczane, ayakkabıcı, nalbant gibi ihtiyaçlarını karşılıyor olmalıdır. Aynı zamanda saldırılara karşı bir savunma üssü gibi olmalıdır. Özellikle ana yol üstündeki kervansaraylar birer kale gibi düşünülmüştür. Uzun süre kalınması gereken durumlarda yolcuların sosyal ihtiyaçları (okuma v.b.) da düşünülür.

Türkler'den önce Anadolu'da eski uygarlıkların kullandığı yollar özellikle Selçuklular döneminde Konya merkezli olarak geliştirilmiştir. Osmanlı devleti ile birlikte merkez değişmiş ve buna göre yolların işlerliği de değişmeye başlamıştır. Söğüt'ten yola çıkan Osmanlı Beyliği önce Bursa'yı, sonra Edirne'yi ve son olarak da İstanbul'u kendisine başkent yapmıştır. İstanbul'un başkent olmasıyla imparatorluk halini alan Osmanlı Devleti'nde yollar bu çerçevede gelişmiştir.

Yazar, Osmanlı döneminde yollar konusunu “**menzil**” kavramı ve “**seferler**” bağlamında ele almaktadır. Osmanlıların Anadolu’daki ilk önemli seferi Yavuz Sultan Selim’in Çaldıran seferidir (1514–15). Sultan Selim’in ikinci seferi Mercidabık zaferini sağlayan Memluk seferidir (1516–17). Yazar bu seferler hakkında detaylı bilginin Haydar Çelebi Ruzname’sinde verilmekte olduğunu belirtir. Benzeri şekilde Kanuni Sultan Süleyman’ın seferlerinde takip ettiği menzilleri, IV. Murat’ın Revan Seferi (1635) ve Bağdat Seferi 1638-39) menzillerini Anadolu’daki önemli yol güzergahları olarak saymaktadır. Nallıhan üzerinden geçen Bağdat seferi bu yol güzergahının önemli kollarından birisidir.

Eserin II. bölümü hanlar, kervansaraylar ve köprülere ayrılmış durumdadır. Özellikle han ve kervansaray dizinlerini sistematik bir şekilde ele almaktadır. Yazar Anadolu Selçuklu Hanları’nın sayısını 191 olarak vermektedir. Bunları haritalar üzerinde de göstermektedir. Hanlarla ilgili şimdiye kadar yapılan dizinler hakkında bilgi aktarmakta ve kendi tespitlerini dile getirmektedir. Aynı zamanda son çalışmalarda adı geçen eski ve yeni hanlarla ilgili kısa derlemeler aktarmaktadır. İlgililer için çok değerli bilgileri bir arada bulma imkanı sunulmaktadır. Kitapta hanlarla ilgili benzer bilgileri köprüler için de bulmak mümkündür.

---

* KİTAP: Anadolu Kervan Yolları (Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara-2007)

<http://www.turkyurdu.com.tr/modules.php?name=Dergi&file=article&sid=1904> / Fahri ATASOY